
عبرتگاه تاریخ
سرگذشتهای خواندنی و عبرت آموز تاریخ ایران

تألیف
دکتر امیراسماعیل آذر

انتشارات سخن، تهران

سرشناسه	آذر، امیراسماعیل، ۱۳۲۳ -
عنوان و نام پدیدآور	عبرت‌آموز تاریخ: سرگذشتهای خواندنی و عبرت‌آموز تاریخ ایران / تألیف امیراسماعیل آذر.
مشخصات نشر	تهران: سخن، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	۵۶۵ ص
شابک	978-964-372-439-9
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	سرگذشتهای خواندنی و عبرت‌آموز تاریخ ایران.
موضوع	داستانهای تاریخی
موضوع	ایران -- تاریخ
رده‌بندی کنگره	DSR111/14ع۲۳ ۱۳۸۸
رده‌بندی دی‌یویی	۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۱۹۲۲۳۰۰

انتشارات سخن
خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری شماره ۴۸

عبرتگاه تاریخ
تألیف دکتر امیر اسماعیل آذر

چاپ اول: ۱۳۸۹

مروفتگاری: سینانگار

لینوگرافی: حدف

چاپ: گلرنگ بکا

تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه

شابک ۹ - ۴۳۹ - ۳۷۲ - ۹۶۴ - ۹۷۸

حق چاپ و نشر محفوظ است.

مرکز بخش: انتشارات علمی - خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران

شماره: ۱۲۲۴ تلفن: ۶۶۴۶۵۹۷۰ - ۶۶۴۶۰۶۶۷

۱۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۷.....	مقدمه
۱۸.....	ایران باستان
۲۰.....	حملة اعراب
۲۲.....	اولین حکومت مستقل
۲۳.....	حکومت صفاریان
۲۴.....	حکومت دیلمیان
۲۴.....	حکومت غزنویان
۲۵.....	حکومت سلجوقیان
۳۰.....	امپراتوری خوارزمشاهیان
۳۲.....	ایلخانان، حکومت وحشت
۳۳.....	تیمور، فراورده ظلم و ظلمت
۳۷.....	صفویه، حکومت دین و سیاست
۴۰.....	رابطه ایران با عثمانی
۴۷.....	نادر شاه افشار، ناجی ایران و بانی عصیان
۵۲.....	وکیل الرعایا از تبار ایرانیان
۵۴.....	پس از فوت کریم خان
۵۶.....	تاریخ قاجار با صفویه پیوند دارد
۵۷.....	۱. آغامحمدخان قاجار (۱۲۰۳-۱۲۱۱ هـ.ق)
۵۸.....	۲. فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۲-۱۲۵۰ هـ.ق)

۳. محمدشاه قاجار (غازی) (۱۲۵۰-۱۲۶۴ هـ)..... ۵۸
۴. ناصرالدین شاه (۱۲۶۴-۱۳۱۳ هـ)..... ۵۹
۵. مظفرالدین شاه قاجار (۱۳۱۳-۱۳۲۴ هـ)..... ۶۰
۶. محمدعلی شاه (۱۳۲۴-۱۳۲۷ هـ)..... ۶۰
۷. احمد شاه قاجار (۱۳۲۷-۱۳۴۴ هـ)..... ۶۱

متن کتاب

- فرجام بابک..... ۶۳
- سرانجام افشین..... ۶۴
- داستان عیاری که می خواست خلافت بغداد را براندازد..... ۶۷
- یعقوب لیث صفار..... ۷۰
- آغاز زندگی..... ۷۰
- کشورگشایی..... ۷۰
- صفات یعقوب لیث..... ۷۵
- دستهای خون آلود شاه صفی..... ۷۹
- کشتن طالب خان اعتمادالدوله، مجلس شراب..... ۸۱
- بدمستی..... ۸۲
- قبیله عالم، امان!..... ۸۳
- چشمان ظریف..... ۸۴
- سبیل های مردانه!..... ۸۵
- بیچاره قاضی!..... ۸۶
- مادر خود را زنده به گور کرد!..... ۸۷
- ملکه را به دست خود کشت..... ۸۸
- اسکندر: تاریخ و افسانه..... ۹۰
- در کوه البرز..... ۹۰
- حکایت اسکندر و سقراط از زبان نظامی..... ۹۱
- خلوت ساختن اسکندر با هفت حکیم..... ۹۳
- افسانه ماریه قبطیه..... ۹۵

۹۶.....	اسکندر و ارسطو
۹۷.....	اسکندر و فور
۹۸.....	اسکندر در مکه
۹۹.....	روایت تاریخی هرودوت
۱۰۰.....	بت زرّین
۱۰۱.....	سدّ یاجوج و مأجوج
۱۰۲.....	اسکندر در قلعه سریر و غار کیخسرو
۱۰۳.....	اکباتان، بازارگاد، تخت جمشید و دیگر شهرها
۱۰۶.....	کومش (قومس)
۱۰۷.....	سرزمین سکاها و زبان پهلوی
۱۰۷.....	جناایات امویان و عباسیان
۱۰۹.....	خانقاه
۱۱۰.....	ابوالفوارس و علاءالدوله
۱۱۲.....	فضلای معروف دوره غزنوی
۱۱۳.....	زندگانی عیاران
۱۱۶.....	زندگانی یعقوب لیث
۱۱۸.....	مغول‌ها و چنگیزخان
۱۱۸.....	عاقبت سلطان محمد خوارزمشاه
۱۲۰.....	تهاجم بر ضد تنگقوت‌ها، مرگ چنگیزخان
۱۲۵.....	جانشینی چنگیزخان
۱۳۲.....	زندگی خصوصی چنگیزخان
۱۴۵.....	مدرسه بخارا
۱۴۶.....	مسجد الاقدام
۱۴۷.....	اهرام مصر
۱۴۹.....	داستان خصیب
۱۵۱.....	داستانی از طاعون بزرگ در دمشق
۱۵۲.....	مراسم تشییع جنازه در دمشق و هندوستان
۱۵۵.....	اوضاع اجتماعی اصفهان

- داستان کشته شدنِ امیر شیخ حسنِ چوپانی (شیخ حسن کوچک)..... ۱۵۶
- مدارس سلطانیه ۱۵۷
- قتل اطفال خردسال ۱۵۷
- تیمور گورکانی ۱۵۸
- چگونه تیمور لنگ شد ۱۶۰
- ساختن کله منارها و قتل عام ۱۶۱
- مردم اصفهان به دست سپاه تیمور گورکانی ۱۶۱
- شاه اسماعیل اول صفوی ۱۶۴
- عامل مهم در پیروزی شاه اسماعیل ۱۶۴
- ساعت سازان ۱۶۵
- گشاده دستی شاه اسماعیل صفوی ۱۶۸
- بی رحمی شاه اسماعیل اول ۱۷۰
- علاقه شاه اسماعیل اول به شکار ۱۷۱
- واقعه خوردن شیبیک خان ازبک ۱۷۲
- شاه اسماعیل هم طبع شاعری داشت ۱۷۲
- اسارت بهروزه خانم همسر شاه اسماعیل اول ۱۷۳
- سکه و مهر شاه اسماعیل اول صفوی ۱۷۴
- باده گساری شاه اسماعیل اول در کاسه سر شیبیک خان ۱۷۶
- جریان مرگ شاه اسماعیل ۱۷۷
- شرح حال شاه طهماسب اول صفوی ۱۷۹
- شاه طهماسب اول صفوی و قتل ۱۸۲
- میر عبدالله خان جد مادری شاه عباس صفوی ۱۸۲
- زندانی قلعه قهقهه: شاه اسماعیل دوم ۱۸۳
- سلطان محمد خدابنده، آلت دست زنان حرمسرا ۱۸۴
- شاه عباس اول صفوی ۱۸۶
- موهوم پرستی شاه عباس ۱۸۶
- شاه عباس لب و دهان شاعری را داغ کرد ۱۸۶
- جان مردم را فدای شکار می کردند ۱۸۷

احکام مخصوصی که شاه عباس اول در منع یا نوشیدن شراب می داد.....	۱۸۸
آدمخواران شاه عباس، چپگیین ها.....	۱۸۹
شاه عباس و کم فروشی کسبه.....	۱۹۰
شاه عباس شاعری را به زر کشید.....	۱۹۱
رفتار شاه عباس اول با دروغگویان.....	۱۹۲
داستان گل عنایت، دلک شاه عباس اول صفوی.....	۱۹۳
رفتار شاه عباس اول با فقیران و مستمندان.....	۱۹۴
عاقبت کچل مصطفی، دلک شاه عباس اول.....	۱۹۶
تأثیر یک تصنیف خوب در شاه عباس.....	۱۹۷
گناهکار و خیرچین را با هم می کشت.....	۱۹۸
شاه عباس صفوی و گنج علی خان.....	۱۹۹
شاه عباس و شیرفروش.....	۲۰۱
شراب و سیاست شاه عباس اول صفوی.....	۲۰۳
داستان کور کردن خدابنده میرزا به دست شاه عباس اول.....	۲۰۴
قبر شاه عباس.....	۲۰۶
پسران صفی میرزا.....	۲۱۳
سام میرزا، پادشاه سفاک عصر صفوی.....	۲۱۴
به دستور شاه عباس دوم سه زن را در آتش سوزاندند.....	۲۱۶
علی قلی خان و شاه سلیمان صفوی.....	۲۱۷
حکومت افغان ها در عصر سلطان حسین صفوی.....	۲۱۸
قتل عام قزلباش ها در اصفهان به دستور محمود افغان.....	۲۲۰
بیان احوال قحط در شهر اصفهان از ظلم افغان ها.....	۲۲۱
تفصیل شمایل اخلاق نادرشاه افشار.....	۲۲۳
اتفاقات بعد از مرگ کریم خان زند.....	۲۲۸
دوره قاجاریه و سلسله قاجار.....	۲۳۱
سلطنت آغا محمدخان قاجار.....	۲۳۱
مجازات حاج ابراهیم کلانتر.....	۲۳۴
ارنست ژوبر.....	۲۳۶

- ۲۳۶..... فتنه آغایعقوب، خواجه حر مسرا
 ۲۳۸..... تخت طاووس (بازیگرخانه یا تئاتر دربار همایون)
 ۲۳۹..... حکومت چهل روزه ظل السلطان
 ۲۴۲..... قتل قائم مقام
 ۲۴۴..... گریز حاجی میرزا آقاسی از دارالخلافه
 ۲۴۶..... میرزا آقاسی و حسینعلی خان معیرالممالک
 ۲۴۹..... کور کردن خسرو میرزا و جهانگیر میرزا
 ۲۴۹..... به دستور قائم مقام فراهانی
 ۲۵۱..... نامه التماس آمیز و هشدار دهنده
 ۲۵۱..... مادر شاهزادگان خسرو میرزا و جهانگیر میرزا به قائم مقام
 ۲۵۳..... سرنوشت قائم مقام و فرزندان
 ۲۵۵..... مادر شاه و حکایت خسرو میرزا
 ۲۵۶..... روزی که امیرکبیر به شدت گریست
 ۲۵۹..... دو شیخ
 ۲۶۳..... باید جنس ایرانی مصرف کرد
 ۲۶۵..... آه امیر اعظم
 ۲۶۷..... عید نوروز در ایران
 ۲۶۸..... امیرکبیر و مسیحیان
 ۲۶۹..... ازدواج با عزةالدوله و شورش نظامیان
 ۲۷۷..... روزنامه وقایع اتفاقیه یادگار امیرکبیر
 ۲۷۹..... بنای مدرسه دارالفنون
 ۲۸۶..... درسی که امیرکبیر به سفیر روسیه داد
 ۲۸۸..... ماجرای قتل امیرکبیر
 ۲۹۱..... عزةالدوله بعد از قتل امیرکبیر
 ۲۹۴..... مدرسه دارالفنون
 ۲۹۷..... شمس العماره و باورهای عامیانه
 ۲۹۸..... رفتن شاه به باغهای سلطنتی و بیلاقهای پشتکوه
 ۳۰۲..... شرفیابی اطبا و شعرا

۳۰۴.....	شرح مراسم عید اضحیٰ در دورهٔ ناصرالدین شاه قاجار.....
۳۰۷.....	مشروطه از دیدگاه ناصرالدین شاه.....
۳۰۹.....	تشریفات تعزیه.....
۳۱۲.....	ماه صیام.....
۳۱۵.....	فرزندان محمد خان والی و ناصرالدین شاه.....
۳۱۷.....	توصیف جشن میلاد ناصرالدین شاه قاجار.....
۳۱۷.....	از زبان معیرالممالک.....
۳۱۹.....	شمس‌العماره.....
۳۲۱.....	شمایل ناصرالدین شاه و عادات و خصایل او.....
۳۲۴.....	افسانهٔ چنار عباسعلی.....
۳۲۶.....	بیزاری ناصرالدین شاه از تملق و چاپلوسی.....
۳۲۷.....	بخشش شاهانه.....
۳۲۸.....	داستان بیری خان، گریهٔ دربار.....
۳۲۹.....	تیر خوردن ناصرالدین شاه در حرم در حال خواندن نماز ظهر.....
۳۳۲.....	عشق ناصرالدین شاه به جیران.....
۳۳۴.....	خواب ناصرالدین شاه.....
۳۳۵.....	ثمرهٔ دانش.....
۳۳۷.....	خشم شاهزاده فرهاد میرزا و فرار ملیجک و اطرافیان او.....
۳۳۸.....	میرزا عیسی وزیر دارالخلافه مقنی می‌شود.....
۳۳۹.....	عملهٔ طرب، نوازندگان دربار ناصری.....
۳۴۰.....	خاطره‌ای از معیرالممالک در مورد نوازندگان عصر ناصری.....
۳۴۲.....	نقاشی ناصرالدین شاه (از خاطرات محمدعلی فروغی).....
۳۴۳.....	تجارت شاهانه (از خاطرات مرحوم کمال‌الملک).....
۳۴۴.....	قصهٔ گل کمر.....
۳۴۵.....	پردهٔ اصلاحی و پردهٔ بدلی (از خاطرات محمدعلی فروغی).....
۳۴۶.....	خبره‌سر ازرق چشم و گرازپشم.....
۳۴۷.....	فرهاد میرزا و حافظ.....
۳۴۸.....	قصاص هنگام مطالعه.....

۳۴۹	روایتی از صاحب فارسنامه ناصری
۳۴۹	مرده زنده می شود
۳۵۰	انتشار تمبر در تهران
۳۵۱	شکست غرور
۳۵۳	آخرین صحبت ناصرالدین شاه
۳۵۳	قبل از به قتل رسیدنش به دست میرزا رضا کرمانی
۳۵۵	یوزباشی و ظل السلطان
۳۵۷	ناصرالدین شاه و کردکان از زبان مرحوم معیرالممالک
۳۶۰	گشایش مجلس مشروطه
۳۶۱	سوء قصد به محمدعلی شاه قاجار
۳۶۳	حادثه بانک استقراضی روس
۳۶۶	قتل اتابک امین السلطان در مقابل مجلس شورای ملی
۳۶۸	کمیته مجازات
۳۷۳	وثوق الدوله
۳۷۴	از تو ای دوست...!
۳۷۶	پادشاه دوازده ساله
۳۷۹	مطالب گوناگون
۳۷۹	کمیته مجازات از دیدگاه سید مهدی قزّخ
۳۸۲	محفل اهل صفا
۳۸۴	خطابه مجلس یادبود محمدعلی فروغی
۳۹۱	خیمه شب بازی
۳۹۲	سیاه بازی
۳۹۳	ابوالحسن اقبال آذر (اقبال السلطان)
۳۹۵	ویولن همسایه (از زبان مرحوم روح الله خالقی)
۳۹۶	گاردن پارتی (از زبان مرحوم روح الله خالقی)
۳۹۸	تار یحیی
۳۹۹	پر کردن صفحه گرامافون
۴۰۰	معاصرین مرحوم آقا حسینقلی

عیادت مرد گور از فرد رنجور.....	۴۰۱
آری از این قصه در زمانه زیاد است.....	۴۰۳
تأسیس بانک ملی.....	۴۰۴
اعدام دکتر حشمت.....	۴۰۶
تکذیب ملاقات پدرم با احمد شاه.....	۴۰۸
مدرّس می آید.....	۴۱۰
استغنا.....	۴۱۱
درگذشت مستوفی الممالک.....	۴۱۵
سلطان احمد شاه و جواهرات سلطنتی.....	۴۲۳
سرانجام محمدحسن خان قاجار.....	۴۲۵
علت مرگ ناگهانی عباس میرزا نایب السلطنه.....	۴۲۷
حاج علی خان حاجب الدله چرا در قتل امیرکبیر شتاب کرد؟.....	۴۲۹
شاهنامه اهدایی محمد شاه قاجار به امپراتور فرانسه.....	۴۳۱
قتل امین السلطان اتابک.....	۴۳۳
یک پرده از زندگانی داخلی مرحوم سلطان احمد شاه.....	۴۳۶
جریان جنگ های هرات.....	۴۳۹
مدفن کریم خان زند.....	۴۴۲
کریم خان مختارالسلطنه و مرد ماست بند.....	۴۴۳
حمل جنازه ناصرالدین شاه.....	۴۴۵
دار زدن میرزا رضا کرمانی.....	۴۵۱
قتل امیرکبیر از دیدگاه حاج مخبرالسلطنه.....	۴۵۵
ارزیابی شخصیتی شاه اسماعیل.....	۴۵۸
شاه اسماعیل در تبریز.....	۴۶۵
سرگذشت سارو تقی.....	۴۷۳
آغاز کار.....	۴۷۴
وزارت قرباغ و گنجه.....	۴۷۵
کامرانی و ناکامی.....	۴۷۷
وزارت مازندران.....	۴۷۹

۴۸۰	وزارت اعظم
۴۸۲	داستان ساروتقی و ساعت ساز سویسی
۴۸۶	از دست رفتن قندهار
۴۸۷	شاه صفی و ساروتقی
۴۸۹	در مجلس اتس
۴۹۰	داستان کشته شدن ساروتقی
۴۹۶	پایان کار جانی خان
۵۰۱	گریز حاجی میرزا آقاسی از دارالخلافه
۵۰۸	نامه حاجی به کنت دو سرتیژ، وزیرمختار فرانسه در ایران
۵۱۱	کاغذ حاجی به مسیو کلمباری از حضرت عبدالعظیم
۵۱۴	کشته شدن قوام‌الملک در شیراز
۵۱۷	وقایع سلطنت سلطان آقا محمدخان قاجار
۵۲۷	روزنامه و دبستان
۵۳۱	فتح سومنات
۵۳۵	حرکت سلطان محمود به سومنات
۵۳۷	فتوحات محمود در راه مولتان به سومنات
۵۳۹	بیت سومنات
۵۴۴	معبد سومنات
۵۴۶	عقاید هندوان درباره بیت سومنات
۵۴۷	تسخیر سومنات
۵۵۱	بازگشت سلطان محمود
۵۵۳	اهمیت سفر سومنات
۵۵۵	همراهان محمود در سفر سومنات
۵۵۶	قصائد شعرا در فتح سومنات
۵۵۸	افسانه‌های لشکرکشی سومنات
۵۶۳	فهرست منابع و مأخذ

مقدمه

حدیث نیک و بد ما نوشته خواهد شد
زمانه را سند و دفتری و دیوانی است

با مطالعه تاریخ می توان پی برد که چه حوادثی در ترفیع یا تحلیل قومی مؤثر بوده یا چه وقایعی باعث شده تا اوج ها یا حضیض ها شکل بگیرد. این کاری نیست که هرکس بتواند به سادگی به آن دست یازد. تحصیل چنین نتیجه ای متضمن مطالعه و غور در متون تاریخ است. دانشگاه ها و مراکز علمی مهم جهان توجه خاص به تاریخ کشورشان دارند. حتی کسانی که می خواهند در آن کشورها اقامت دائم بگزینند و متمکن شوند باید تاریخ آن سرزمین را بدانند و امتحان بدهند. چرا؟ برای این که مصایب و مضایق برای ملتی تکرار نشود و آنچه در گذشته اتفاق افتاده عبرتی شود برای آیندگان. تاریخ، اگر مورد تحلیل قرار گیرد یک علم به حساب می آید، در غیر این صورت رمانی است که شخصیت ها و بازیگرهای آن افراد حقیقی اند. غرض از تدوین کتاب حاضر آشنا کردن خوانندگان با مصایب و مضایقی است که در دوره های تاریخی گوناگون وجود داشته و نیز جلب توجه به رویدادهای خشن تاریخ که مولود ناهنجاریها و

درازدستی‌ها به ساحت جوامع بشری بوده است. بنابراین آنچه در متن کتاب آمده حقایقی است که از خلال تاریخ ایران برگرفته‌ام و همه آنها مستند اند. منابع مورد استفاده هم از منابع غنی و قابل توجه اند. با توجه به این که هر مورد به طور مستقل انتخاب شده و پیوندی با قسمت‌های قبل یا بعد خود ندارد، بنابراین، خوانندگان می‌توانند هر موضوع را به طور تجربیدی مورد توجه و دقت قرار دهند.

چون ممکن بود گروهی از خوانندگان، خاصه جوانان، ارتباط موضوع‌های مختلف را در نیابند، بر آن شدم که خلاصه‌ای از تاریخ ایران را در مقدمه بیاورم. برای تدوین این خلاصه، که می‌تواند ذهن خواننده را با قسمت‌های مختلف تاریخ پیوند دهد، منابع مستقن و قابل استنادی را انتخاب و از آنها استفاده کردم. امید که مورد وثوق خوانندگان قرار گیرد.

ایران باستان

از مردم هشیار بجو قصه تاریخ

از تاریخ ایران باستان اطلاعات دقیقی در دست نیست. منقول است که در سال ۷۰۸ قبل از میلاد دیوکس سلطنت مادها را بنیاد نهاد و در سال ۵۵۰ دولت ماد به دست کورش کبیر منقرض شد. کورش با پادشاه لیدی، کروزوس، جنگید و کار به فتح بابل انجامید. در سال ۵۲۱ داریوش بزرگ سلطنت خود را آغاز کرد. تسخیر بابل، مسافرت داریوش به مصر، لشکرکشی او به کشور سکیت‌ها، تسخیر تراکیه، جنگ ماراتن، فتح مصر در عهد اردشیر سوم، جنگ‌های گرانیک و اربل در زمان داریوش سوم با اسکندر از وقایع مهم این روزگار است.